

Το Ηπειρώτικο πολυφωνικό (Ηπειρωτική πολυφωνία) και ποια η προέλευσή του ;

Ταυτότητα:

Είναι ένα Εθνομουσικολογικό φαινόμενο παλαιότατης καταγωγής, συνυφασμένο με την κοινοτική δομή και έκφραση των πληθυσμών της παραμεθόριας Ηπείρου και της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, των οποίων αποτελεί ζωντανό στοιχείο πολιτισμικής ταυτότητας. Η δομή και το ύφος της ερμηνείας του δημιουργούν μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες φόρμες στο ρεπερτόριο της παγκόσμιας λαϊκής πολυφωνίας.

Τόπος:

Το Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι είναι διαδεδομένο στην παραμεθόρια Ήπειρο και τη Νότια Αλβανία. Αποτελεί ζώσα παράδοση σε πολλά από τα χωριά των περιοχών Πωγωνίου, Άνω Πωγωνίου του πρώην Νομού Ιωαννίνων, Μουργκάνας και Φιλιατών του πρώην Νομού Θεσπρωτίας καθώς και σε χωριά της Κόνιτσας. Απαντάται, επίσης, στην «απέκει» πλευρά των Ελληνοαλβανικών συνόρων, στα χωριά της Δερόπολης, του Άνω Πωγωνίου, του θεολόγου (Ριζά), του Βούρκου και της Χειμάρρας – περιοχές της ελληνικής μειονότητας στη Νότια Αλβανία.

Ως χωριά με ξεχωριστή πολυφωνική παράδοση στην παραμεθόρια Ήπειρο, ανάμεσα σε άλλα, αξίζει να μνημονευθούν, από ανατολικά προς δυτικά, το Δολό, η Πωγωνιανή, οι Ποντικάτες, η Χρυσόδουλη, το Μαυρόπουλο, το Ζάβροχο, τα Κτίσματα, η Χαραυγή, η Καστάνιανη Πωγωνίου, ο Παρακάλαμος, το Μαυρονόρος, ο Λιάς, το Βαβούρι, ο Τσαμαντάς, ο Αμπελώνας (Πόβλα), το Γιρομέρι, το Πλαίσιο, η Σαγιάδα. Χωριά της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, διακεκριμένα για τη ζώσα πολυφωνική τους παράδοση είναι, ανάμεσα σε άλλα, η Πολύτσανη

και το Χλωμό στο Άνω Πωγώνι, η Δερβιτσάνη, η Γράψη, η Γλύνα στη Δερόπολη, το Σελιό, η Σωτήρα, η Κοσοβίτσα, στην Άνω Δερόπολη, η Δίβρη στα Ριζά, η Φοινίκη στο Βούρκο, η Χειμάρρα στην ενδότερη, παράκτια περιοχή.

Πέρα όμως από τους «γενέθλιους» τόπους της, η Ηπειρώτικη Πολυφωνία διαδίδεται πλέον και σε αστικά κέντρα, λόγω της μετανάστευσης, αλλά και λόγω της διάδοσης του είδους με νεότερους τρόπους. Έτσι, με την ενεργοποίηση σειράς ομίλων και σχημάτων καθώς και τη λειτουργία εργαστηρίων πολυφωνίας, το Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι απαντά σήμερα στην Αθήνα, τα Ιωάννινα και τη Θεσσαλονίκη, ενώ πυρήνες πολυφωνίας δημιουργούνται και σε άλλες πόλεις αλλά και στο εξωτερικό, μέσω μεταναστών, σεμιναρίων και σχημάτων.

II. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

1. Πρόσωπο, ομάδα, οργανισμός

Φορείς του στοιχείου είναι όλοι όσοι τραγουδούν το Ηπειρώτικο Πολυφωνικό Τραγούδι είτε στις τοπικές κοινωνίες είτε σε νεότερες συλλογικότητες, στους χώρους της αποδημίας και το αστικό περιβάλλον.

Κείμενο του Λάμπρου Λιάβα

«Η απόδοση των τραγουδιών αυτών γίνεται από ομάδα τραγουδιστών που πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον 4 άτομα. Ο συνηθέστερος αριθμός είναι 5, αλλά μπορεί να φτάνει και 6, 7 ή ακόμη και 10 τραγουδιστές – ανάλογα με τους ισοκράτες (ώστε να “γεμίζει το τραγούδι και να πάει βρονταριά!”) Ο κορυφαίος της ομάδας τραγουδάει την κυρίως μελωδία, δηλαδή αρχίζει, “παίρνει” το τραγούδι, γι’ αυτό ονομάζεται **πάρτης** ή **πάρτης** ή **σηκωτής**. Του απαντάει ο δεύτερος που “γυρίζει” ή “τσακίζει” το τραγούδι, γι’ αυτό και λέγεται **γυριστής**, ενώ οι υπόλοιποι, οι **ισοκράτες**, κρατούν το “ίσο”, δηλαδή το φθόγγο της τονικής της μελωδίας. Στην ομάδα αυτή μπορεί να προστεθεί (επιπλέον ή σε αντικατάσταση του γυριστή) κι ένα ακόμη τραγουδιστής, ο **κλώστης**, που κάνει ιδιόμορφους λαρυγγισμούς με ψεύτικη φωνή (“φαλτσέτο”, όπως στα τυρολέζικα γιόντλερ), “κλώθοντας” το τραγούδι ανάμεσα στην τονική και στην υποτονική της μελωδίας. Μια τεχνική του χεριού που κρατάει τ’ αδράχτι όταν κλώθει το νήμα. Το χέρι όχι μόνο βάζει τ’ αδράχτι σε περιστροφική κίνηση (κλωθογυρίζει) αλλά το ανεβοκατεβάζει κιόλας κάθε τόσο. Ο συσχετισμός είναι φανερός.

Τόσο ο γυριστής όσο και ο κλώστης κόβουν απότομα το τραγούδι στην υποτονική της κλίμακας δημιουργώντας έτσι με τον τελευταίο φθόγγο του πάρτη μια έντονη διαφωνία (διάστημα 2ας), που είναι το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της πολυφωνικής φόρμας και της δίνει ένα ιδιόμορφο άκουσμα.(...)

(...) Όσον αφορά στην καταγωγή αυτής της πολυφωνικής φόρμας, παρόλο που η έρευνα δεν έχει καταλήξει ακόμη σε βέβαια συμπεράσματα, όλες οι ενδείξεις πείθουν ότι ανάγεται σε πολύ παλιές (ίσως ακόμη και προελληνικές) εποχές. Πράγματι οι μελωδίες των τραγουδιών (μαζί με ορισμένα ακόμη της Ηπείρου

και κάποια γυναικεία τραγούδια της Θεσσαλίας) είναι οι μοναδικές στον ελλαδικό χώρο που έχουν διατηρήσει την πεντατονική ανημίτονη κλίμακα (μουσική κλίμακα που αποτελείται από 5 νότες, χωρίς ημιτόνια). Η κλίμακα αυτή, όπως έχει αποδείξει η πρόσφατη μουσικολογική έρευνα, ταυτίζεται με το δώριο τρόπο των αρχαίων Ελλήνων, την κατεξοχήν ελληνική αρμονία.»

Παρατηρώντας κανείς τον τρόπο λειτουργίας ενός ηπειρώτικου πολυφωνικού συνόλου, μπορεί εύκολα να αντιληφθεί ότι η συμμετοχή σε μία τέτοια ομάδα προϋποθέτει πρώτ' απ' όλα την βιωματική σχέση τού κάθε μέλους με το ηπειρώτικο τραγούδι, αλλά και τους ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών του συγκροτήματος ώστε να λειτουργήσουν σαν ενιαίο σύνολο. Η ιδιαιτερότητα των πολυφωνικών συγκροτημάτων έχει να κάνει με τον απόλυτο συντονισμό και τη συλλογικότητα της έκφρασης, αλλά την ίδια στιγμή απαιτεί και τον ξεκάθαρο διαχωρισμό των ρόλων και των φωνών, μέσα σε μία ιεραρχία η οποία παραμένει αυστηρή για να μπορέσει να λειτουργήσει το σύνολο. Αυτή η πειθαρχία και ο σαφής διαχωρισμός των ρόλων δεν περιορίζει τα εκφραστικά μέσα του μέλους του συγκροτήματος.

Αντίθετα, η λειτουργία μέσα από αυτούς τους κανόνες ελευθερώνει την έκφραση, και όπως αναφέρει ο **Μιχάλης Γκανάς** «αυτά τα τραγούδια δεν βασίζονται σ' έναν καλλίφωνο τραγουδιστή αλλά στην πολυφωνία της ομάδας. Οι φωνές ξεσκίζονται, χωρίς καμία έγνοια να είναι “ωραίες”, εκφράζοντας ένα κοινό πάθος που έρχεται από πολύ μακριά».